

УДК 305:316.46]378.018.8:364.4-051

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЗВО

Кравченко Оксана, доктор педагогічних наук, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

У статті на основі проведеного теоретичного аналізу проблеми дослідження, узагальнення практичного досвіду щодо організації змістовної та багатопланової позанавчальної діяльності майбутніх соціальних працівників, а також вивчення зворотного зв'язку від студентства стосовно ефективності таких заходів дозволяє констатувати, що окреслені умови сприяють формуванню особистісних та лідерських новоутворень майбутніх успішних керівників. Стосовно гендерного менеджменту, то кардинальних відмінностей між хлопцями і дівчатами з точки зору ефективності керівництва та лідерства немає, проте в одних ситуаціях і ролях ефективніші хлопці, в інших – дівчата. Загалом у молоді спостерігається стремління до егалітарних цінностей і відсутності переконань проти жіночого лідерства.

Ключові слова: лідерство, гендер, студенти, соціальний працівник, позанавчальна діяльність, заклад вищої освіти, активність, освіта.

GENDER ASPECTS OF FUTURE SOCIAL WORKERS' LEADERSHIP IN THE CONTEXT OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Kravchenko Oksana, Doctor in Pedagogical Sciences, Dean of the Faculty of Social and Psychological Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

The practical experience of organizing meaningful and multifaceted extracurricular activities of future social workers is covered in the article. It has been established that the outlined measures contribute to the formation of personal and leadership structures of future successful leaders, development of personal potential, social sensitivity to people, problems of the region, country. Such activity promotes students' ability to influence the successful construction of their lives, as well as encourages leadership qualities such as: the display of organizational skills; expressed motivation for success; communicative competence; ability for organizing activities with people of all ages; social and psychological technologies of influence on the personality and the team. In terms of gender management, there are no fundamental differences between boys and girls according to the leadership itself and leadership effectiveness. But in some situations and roles, boys are more effective, whereas in others – girls.

The girls have indicated the following qualities that are clearly expressed and conducive to success: desire for self-development, responsibility, independence, organization, stress resistance, confidence, commitment, speed, sincerity, kindness, tolerance, communicativeness, determination, sensitivity, self-criticism, optimism. The boys have identified personality traits that are clearly expressed and help to succeed. These traits include: honesty, justice, friendliness, generosity, sociability, sincerity, responsibility, activity, honesty, empathy, punctuality, perseverance, politeness, persistence, kindness, courage, tact, optimism, self-control.

Keywords: leadership, gender, students, social worker, extracurricular activities, higher education institution, activity, education.

Актуальними є дослідження соціально-психологічних та гендерних чинників, що впливають на лідерство, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між лідерством і детермінуючими його факторами, що дасть можливість виробити засоби управління цим феноменом, визначити шляхи його оптимізації. Саме студентський вік є найбільш чутливим для формування успішних лідерів-організаторів, тому важливо здійснювати теоретико-методологічні дослідження феномену лідерства, а також розробляти практичні рекомендації з впровадження спеціальних програм та заходів в умовах ЗВО.

Численні наукові дослідження засвідчують, що лідерство генетично закладається і найбільш чітко діагностується у дитячому та юнацькому віці. Тому важливо виявити, розвивати «успішного керівника» і втілювати у конкретних ситуаціях учнівського і молодіжного середовища, а не в статусі управління.

У «Педагогічному словнику» за редакцією академіка М. Ярмаченка *лідерство* тлумачиться як відносини домінування і підкорення, впливу і слідування в системі міжособистісних відносин у групі, водночас виступає персоніфікованою формою контролю та інтеграції всіх механізмів і способів соціально-психологічного впливу з метою досягнення максимального ефекту в груповій діяльності й спілкуванні [4, с. 285].

Дослідження вчених підтверджують, що рівень розвитку групи прямо пропорційно впливає на кількісний і якісний ріст лідерів: чим вищий рівень розвитку міжособистісних відносин, організаційної культури, інтелектуальної та емоційної складової в групі, тим більш сприятливіше середовище для виявлення лідерів та залучення до різних сфер життєдіяльності колективу [5, с. 65–66].

Дослідження феномену лідерства важливе з позицій гендерної проблематики, що зумовлене існуючими протиріччями між наявними уявленнями про моделі лідерської поведінки хлопців та дівчат та існуючими запитамі щодо поведінки лідерів дівчат і лідерів хлопців.

Гендерні дослідження лідерства вмотивовано здійснювати у контексті підготовки майбутніх соціальних працівників, які є агентами змін у житті окремої людини, сім'ї, громади, відтак агентами змін у суспільстві. Разом з тим, у професійній діяльності вони намагаються виключати будь-які форми дискримінації, зокрема за ознакою статі, від чого залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування. Водночас, реформування системи соціального захисту в Україні вимагає цілеспрямованої підготовки соціальних працівників, які в майбутньому долучатимуться до управлінської діяльності в соціальній сфері. Відтак, створювати умови для виявлення талановитих лідерів важливо ще зі «студентської лави», забезпечувати їх соціально-психологічний супровід задля підготовки ефективних менеджерів соціальної роботи.

За роки незалежності України питання професійної підготовки соціальних працівників досліджувалися вчені: Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Н. Коляда, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Міщик, Ж. Петрочко, І. Пеша, В. Поліщук, А. Рижанова, Л. Романовська, Т. Семигіна, Л. Тюття, С. Харченко й ін.

Українські дослідники В. Бабаєв, А. Дегтяр, В. Кремень, О. Пономарьов, О. Романовський, В. Рибалка, Є. Сокол, Г. Філіпчук спрямовують наукову увагу на взаємозв'язках у системі: «лідер – суспільство», «лідер – управління», «лідер –

соціокультурне середовище». До проблем лідерства у контексті підготовки майбутніх соціальних працівників звертаються: І. Албул, Г. Васянович, О. Будник. Проблеми реалізації гендерного підходу у професійній діяльності, формування гендерної культури студентів ЗВО, умови впровадження гендерного підходу у ЗВО знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях С. Гришак, І. Іванової, І. Мунтяна, Н. Приходькіної, Т. Семигіної, П. Терга та ін.

Водночас, спеціального дослідження, присвяченого гендерним аспектам лідерських якостей студентів, які навчаються за спеціальністю «231 Соціальна робота», немає.

Мета статті – теоретично обґрунтувати програму соціально-психологічного супроводу лідерства серед майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, з'ясувати гендерний аспект лідерства та його вплив на виявлення та динаміку лідерських якостей у дівчат та хлопців.

Важливою характеристикою лідерства є те, що генетично воно закладається і проявляється ще з дошкільного віку. Тому набуває значення виявлення, розвиток успішного лідера і втілення його потенційних можливостей у конкретних ситуаціях учнівського і молодіжного середовища, а не в статусі управлінця. Тому перед закладами освіти, зокрема вищої, постає питання розробки і впровадження програм соціально-психологічного супроводу лідерів серед студентської молоді. Водночас, невивченим залишається питання врахування гендерного аспекту у формуванні особистості дівчини-лідера та хлопця-лідера, умов актуалізації та розвитку їхнього лідерського потенціалу, його впливу на студентську групу, мотивів поведінки, проблем і труднощів, пов'язаних з лідерством.

Факультет соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини здійснює підготовку фахівців соціальної сфери (за освітнім ступенем «магістр» реалізується освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Управління закладом соціальної сфери») та забезпечує відповідними кадрами Черкаську, Вінницьку, Кіровоградську, Одеську, Миколаївську, Київську області. Якщо проаналізувати кількісний склад випускників за ознакою статі, то більший відсоток відводиться дівчатам – 73, хлопцям – 26 %.

Як правило, в суспільстві міцно вкорінився гендерний стереотип про два стилі управління, що позначається на популярних підходах до розуміння лідерства як передумови управлінської діяльності: маскулітний (характеризується конкурентністю, ієрархічною структурою влади, високим контролем зі сторони лідера і аналітичним, неемоційним способом вирішення проблеми) і фемінний (характеризується кооперативністю, співпрацею керівника і підлеглих, низьким контролем зі сторони першого і вирішення проблем за допомогою інтуїції і емпатії, а не лише логіки) [1]. Разом з тим, у реалізації потенційних можливостей жінок залишається відчутною проблемою існування «скляної стелі» як означення невидимого і формально ніяк не позначеного бар'єру, який обмежує кар'єрне просування жінок.

Дівчата в більшій мірі стикаються з проблемою рівних можливостей академічного росту, заохочення до лідерства через питання сімейного становища або народження дитини. Більшість дівчат і жінок лідерів намагаються поєднати навчання, кар'єрний ріст і особисте життя, проте досить часто не можуть досягнути гармонії у цій дихотомії. Через це потребують окремого вивчення моделі та норми збалансованого способу життя та успішної інтеграції студенток в умовах здобуття вищої освіти, громадської активності та побудови сімейного життя, зобов'язань у вихованні дітей.

Тому важливо у межах освітньо-виховної діяльності ЗВО враховувати цей аспект, що дозволить дівчатам усвідомити цінності, необхідні для подальшої життєдіяльності стосовно побудови міжособистісних відносин з їхніми кар'єрними прагненнями до лідерства, надання можливостей будувати власну кар'єру на користь повноцінного життя та професійної інтеграції в суспільство.

Вищезначене актуалізується прийняттям у нашій країні Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), мета якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права [3].

Відтак, ЗВО поряд з наданням освітніх послуг забезпечують функціонування молодіжного середовища, де б генерувалася соціально активна, ініціативна молодь – майбутня еліта країни, водночас виступають осередками з подолання будь-яких бар'єрів та стереотипів для особистісного зростання незалежно від стану здоров'я, статі, релігійних вірувань тощо.

Реалізація окресленого вбачається шляхом розробки та практичного впровадження програм формування потенційних лідерів серед студентської молоді з урахуванням гендерного аспекту, забезпечення сприятливих можливостей для дівчат-лідерів та хлопців-лідерів, здійснення соціально-психологічного супроводу, створення інноваційних структурних підрозділів та об'єднань, заохочення та надання можливостей студентам використовувати ці структури.

Загалом у студентській групі лідерство на кожному курсі проявляється по різному. Крім того, офіційне лідерство полягає лише в ролях старости і профорга, більшу роль відіграє неформальне лідерство як прояв самоуправління групою. На першому курсі лідерські функції як правило виконують голова студради, старости, профорги, що в більшості задовольняє першокурсників. Для груп третього курсу характерно неспівпадання офіційного і неофіційного лідерства, на п'ятому курсі відбувається поступове згасання внутрішньогрупової активності, що природньо сприймається студентами. У цей час знижується вплив офіційних лідерів у групі.

Дослідження, присвячені питанням гендерного менеджменту, свідчать про те, що кардинальних відмінностей між хлопцями і дівчатами з точки зору ефективності керівництва та лідерства немає, проте в одних ситуаціях і ролях ефективніші хлопці, в інших – дівчата [2].

Спробуємо на основі вивчення результатів наукових досліджень схарактеризувати та виявити відмінності у лідерстві за гендерною ознакою, що вмотивовує необхідність зіставлення обох статей за параметром схожих характеристик, адже відсутність їх зовсім не означає повної схожості, оскільки відмінність може бути невеликою, залежно від умов, чинників та середовища тощо. Дослідження важливі задля виявлення характеристик, що притаманні хлопцям і дівчатам не задля їхнього протиставлення, а задля врахування цих відмінностей у гармонізації стосунків у багатоманітному суспільстві [1].

Хлопці та дівчата порівнюються за різними параметрами – від психофізіологічних і нейропсихологічних до соціально-психологічних особливостей – мета в тому, щоб встановити відмінності і подібності, виявити своєрідність статей,

специфічні особливості хлопців і дівчат. Досить важливою у цьому порівнянні є застосована парадигма – від встановлення відмінностей до виявлення специфіки і своєрідності, включаючи і схожість [1].

З'ясуємо особливості дівчат і хлопців за психологічними ознаками. Сучасні дослідження *уваги* вказують на своєрідну картину відмінностей за статтю: перевага дівчат у вибірковості, стійкості і об'єму уваги, орієнтація на швидкість, а в хлопців на точність роботи (за показниками об'єму, стійкості і розподілу уваги), перевага хлопців у роботі з новими, а в дівчат – зі старими, шаблонними стимулами, а також переваги дівчат у «комунікативній увазі» (до думок і почуттів партнера). Стосовно *пам'яті* то відмінності пов'язані із віком та матеріалом, який запам'ятовується, але в більшості відмінностей немає. Стосовно *загального інтелекту* також явних відмінностей немає, хоча у хлопців загальний інтелект має чітко виражену структуру, з домінуванням невербального компонента, в той час як інтелект дівчат слабо інтегрований. У випадку *мовних здібностей*, то в більшості перевагу мають дівчата, що проявляється у здатності до артикуляції і наслідування, словниковому запасі, рівня розвитку мови і мовних навичок, декодування мови, багатство і правильність асоціацій, змістове розуміння мови, психолінгвістичні здібності, вербальний інтелект в текстах і показники читання. Переваги мають дівчата і в *емоційній сфері*: більший рівень тривожності, більший взаємозв'язок емоцій з міжособистими відносинами, більша чутливість до негативних життєвих подій, частіше спостерігаються депресії, більша яскравість позитивних емоцій тощо; для хлопців характерно приховувати свої емоції, особливо негативні, емоційна стриманість (інколи хлопці навіть перевершують дівчат по емоційності, особливо якщо стосується таких негативних емоцій, як гнів, зневага і відраза). У хлопців спостерігається перевага за «маскулінним» аспектом *самооцінки* (пов'язаному з фізичним розвитком і домінантністю), а в дівчат – за фемінним аспектом (соціальна сенситивність, комунікативність). За результатами експериментальних досліджень хлопцям властивий інструментальний стиль (орієнтація на вирішення проблеми), а дівчатам – або експресивний, або поєднання обох стилей [1].

Відтак, емпіричні відомості засвідчують, що дівчата володіють не меншим (а в деяких випадках навіть більшим) потенціалом для досягнення успіху, в тому числі і в лідерстві. А те, що роль жінок в історії людства значно скромніша, ніж чоловіків, необхідно розглядати не з позицій кращих здібностей і таланту останніх, а з того, що суспільно-політичні умови були інші і жінки не мали рівних можливостей для реалізації свого потенціалу. Гуманістичні орієнтири суспільного поступу передбачають створення рівних умов та можливостей для людини, толерантне відношення до різноманітності та іншості, врахування унікальності кожної особистості.

У контексті пошуку ефективних шляхів формування лідерських якостей молоді в умовах ЗВО доцільно врахувати наступний аспект: атмосферу лідерства досить складно створити у межах навчального процесу, так як на перешкоді стає ряд формальних факторів (вимоги робочої навчальної програми, орієнтація навчального матеріалу на засвоєння певної сукупності знань з навчального предмету, фіксований час академічної пари, особистісний фактор викладача тощо).

Тому лише в умовах позанавчальної діяльності найбільш оптимально організовувати заходи на виявлення та формування лідерських якостей у студентської молоді. Найбільш сприятливим для цього є тематичні центри та інші професійно орієнтовані організації, на базі яких формуються тимчасові молодіжні колективи.

У цьому напрямі на факультеті соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини студенти – майбутні соціальні працівники активно долучаються до інноваційних структурних підрозділів, мета діяльності яких має інтегративний характер: поглиблене теоретичне вивчення дисциплін професійного циклу, формування важливих професійних компетентностей у межах долучення студентів до різних практик соціальної роботи, створення умов для виявлення студентських ініціатив у сфері соціальної підтримки вразливих категорій населення, підтримка організаторських здібностей студентів та лідерських якостей загалом.

Серед таких структурних підрозділів можна відзначити наступні:

– *Студентська соціально-психологічна служба*, метою діяльності якої є організація волонтерської роботи майбутніх соціальних робітників в умовах закладу вищої освіти, їх підготовка до здійснення професійних функцій шляхом залучення до добровільної діяльності, підтримка та розвиток соціальних ініціатив;

– *Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів»*, метою діяльності якого є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку осіб з інвалідністю щодо їх адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції у освітнє та соціальне середовище, на створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвиток соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами;

– *Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія»* як осередок громадянської соціалізації студентської молоді – особлива увага зосереджується на організації соціально-психологічної допомоги дітям та молоді, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

– *Школа соціального досвіду «Школа соціальних знань»* – спільний освітньо-просвітницький проєкт Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини – має за мету підвищення ефективності надання соціальних послуг, забезпечення висококваліфікованого соціального захисту та підтримки малозахищених верств населення, впровадження інноваційних технологій якісної підготовки фахівців соціальної роботи;

– *Центр родинного виховання*, мета діяльності якого – науково-методична розробка ефективних технологій сімейного виховання, активне залучення педагогічної громадськості, батьків до питань профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі;

– *Експериментальний соціально-педагогічний майданчик в умовах оздоровлення та відпочинку* – спільний проєкт факультету соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини та Державного підприємства «Український дитячий центр „Молода Гвардія”», мета: сприяння в адаптації та позитивній соціалізації дітей та молоді, що опинилися у складних життєвих обставинах, шляхом допомоги їм у засвоєнні соціальних норм і цінностей в умовах тимчасового колективу;

– *Гендерний центр*, зорієнтований на розробку та впровадження гендерного освітнього компоненту діяльності університету; надання інформаційних, тренінгових та просвітницьких послуг у сфері гендерної рівності та гендерних підходів студентам (особлива увага студентам з особливими освітніми потребами) та викладачам

факультету;

– *Центр психологічного діагностування та тренінгових технологій*, створений з метою виявлення професійних інтересів, ціннісних орієнтацій та пріоритетів учнівської та студентської молоді, розвитку їхніх творчих, інтелектуальних здібностей, надання психологічної консультативної підтримки; організація та проведення психологічних тренінгових програм для розвитку особистісного, професійного та лідерського потенціалів особистості;

– *Центр дозвілля та відпочинку для дітей шкільного віку «Барвограй»* – спільний проєкт Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради та факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Діяльність Центру спрямована на створення необхідних умов для змістовного відпочинку, цікавого дозвілля, формування здорового способу життя, творчого і духовного розвитку дітей. Він працює в літній період протягом трьох табірних змін та охоплює дітей віком 6–17 років. Особливість роботи центру полягає в тому, що організація дозвілля дітей проводиться на території спортивних та ігрових майданчиків мікрорайонів міста, в скверах та парках;

– *Молодіжний центр «START»*, головною метою діяльності центру є всебічний розвиток і самореалізація молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав; сприяння соціальному становленню й розвитку, професійній орієнтації та організації змістовного дозвілля, підтримці талановитої молоді. Основними завданнями центру є: створення умов для творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення молоді; залучення молоді до участі в наукових, мистецьких, спортивних, інформаційно-просвітницьких заходах; взаємодія з молодіжними, дитячими громадськими організаціями; забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва.

Важливою умовою діяльності цих структурних підрозділів є організація розвиваючого середовища. Для початку студенти є слухачами ознайомлюючих лекцій, що організуються вищезначеними центрами, в межах чого отримують не лише нові знання, а й мають змогу практично долучитися до тих чи інших завдань. Найбільш активні та зацікавлені студенти входять до основного складу слухачів того чи іншого центру, проте цей склад не є сталим – може змінюватися в залежності від тематики заходу та особистих мотивів студентів. Звичайно студенти – активні учасники заохочуються можливістю отримання додаткових балів у межах вивчення тієї чи іншої дисципліни. Такі лідери вносять у молодіжне середовище дух звернення, творчості, оптимізму. Адже участь у цих структурних підрозділах дозволяє їм після повернення до своїх академічних груп виступати генератором ідей і організаторами різноманітних акцій соціального спрямування.

Спробуємо висвітлити зміст і спрямованість основних заходів до яких долучаються студенти: *організація конкурсів* (Міський конкурс соціальних проєктів серед учнівської та студентської молоді «RAZOM», Молодіжний конкурс учнівських та студентських наукових робіт з гендерної проблематики, Студентський конкурс відеороликів «Здійсни мрію», Регіональний конкурс із психології «Сім'я від А до Я», Конкурс професійної майстерності «Соціальний працівник майбутнього», Конкурс студентських проєктів з інклюзивного туризму «Подорожуємо без бар'єрів», Конкурс студентських відеороликів з питань академічної доброчесності), *проведення фестивалів* (Фестиваль соціально-психологічних театрів «Почуй! Побач!», Фестиваль «Кращі з

кращих», Фестиваль «Інсценізація казок В. О. Сухомлинського на соціально-психологічну проблематику», Фестиваль творчості майбутніх педагогів-організаторів), постійно діючий *семинар з провідними фахівцями соціальної сфери регіону* (Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, Уманський районний центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, відділ у справах сім'ї та молоді Уманської міської ради, пенсійна служба, служба зайнятості та ін.), *волонтерство та проведення благодійних акцій* (Декада добра з нагоди новорічних та різдвяних свят, Приймальня Св. Миколая, тематичні ярмарки, збір гуманітарної допомоги), *проектна діяльність* у соціальній сфері (розробка і реалізація соціальних проєктів у межах проведення конкурсів «Здійсни мрію дитини», з інклюзивного туризму «Без бар'єрів», проєктування студентів I курсу «Мої студентські роки»), *шефство* над притулками, реабілітаційними центрами (Обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей в м. Умань, Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок» Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради), заходи на виявлення *студентських ініціатив* (національно-патріотичне таборування, проведення змістовних акцій до Дня психолога, Дня працівника соціальної сфери, Дня сім'ї, Дня матері, Дня батька, Дня міста, Дня студента за ідеями і пропозиціями студентів), заходи на *включення вразливих груп молоді* (організація екскурсійних поїздок у межах програми з інклюзивного туризму, Фестиваль творчості «Рівні між собою ми. Будемо разом Я і Ти», соціально-психологічна підтримка студентів-сиріт, студентів з інвалідністю, з числа внутрішньо-переміщених осіб та ін.), *тренінгова діяльність* (участь у тренінгах як в межах університету (Фестиваль тренінгів, базовий тренінг «Молодіжний працівник», так на заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів), *культурно-дозвіллева діяльність* (організація і проведення концертів, святкових заходів, флешмобів, ток-шоу, квести з нагоди Дня закоханих, Дня гумору, Дня студента та інших свят, кінолекторії), *інтелектуально-наукові заходи* (участь в конкурсі «Найрозумніший факультету», у діяльності Студентського наукового товариства, наукових гуртках, Всеукраїнських конкурсах наукових робіт та олімпіад зі спеціальності «Соціальна робота»).

Відтак, протягом навчання кожна академічна група є учасником різноманітних конкурсів, благодійних акцій, проєктних завдань. А на завершення навчального року щорічно відбувається Церемонія нагородження «Кращі з кращих ФСПО», під час якої кращі студенти отримують звання «Кращий студент року», «Краща староста року», «Краща група року», «Кращий волонтер року», «Кращий науковець року», «Відкриття року» тощо. Така атмосфера творчості, змістовної позанавчальної діяльності є сприятливим для виявлення та вирощування ініціативної, талановитої молоді, яка має можливість не лише проявити свої організаторські та лідерські якості, а й удосконалювати їх відповідно до свого фаху та майбутньої професійної діяльності. Саме спрямованість на допомогу вразливим категоріям населення, соціальний розвиток та благополуччя громади орієнтовані вищезначені заходи. Тому поряд з академічними знаннями студенти мають унікальну можливість з формування важливих професійних компетентностей, а також лідерських якостей та управлінського досвіду в реалізації цікавих практик соціальної роботи.

Варто зауважити, що студенти факультету є учасниками проєкту відділу у справах сім'ї та молоді Уманської міської ради «Академія молодіжного лідера». Учасники Академії знайомляться з роботою служб, відділів та управлінь Уманської

міської ради, мають змогу побувати на засіданнях виконавчого комітету, сесіях міської ради, особистих прийомах міського голови, на комунальних підприємствах, закладах соціальної сфери. Цікавим та пізнавальним є «Один день з міським головою», що проводиться в рамках заходів з нагоди Дня студента.

Серед студентства факультету було проведено анкетування, результати якого свідчать про наступне: контингент студентів за ознакою статті та географічного чинника – 53 % студенток з сільської місцевості, хлопців відповідно – 64 %; 80 % дівчат мають хороші стосунки з батьками, 6 % мають хороші стосунки лише з мамою. Кардинально інша ситуація з хлопцями, адже вони у 99 % вказали, що мали добрі стосунки з батьками; однакові показники у 56 % відповідей дівчат та хлопців зазначено, що батьки відіграли важливу роль у їхньому особистісному становленні (серед дівчат 2 % вказали лише про таку підтримку як поради, допомога у виборі професії та допомоги у проплаті за навчання); 90 % дівчат казали, що у них було щасливе дитинство, у хлопців цей показник кращий – 99 %; серед дівчат у 1,5 % випадків хтось з батьків обіймав керівні посади, серед хлопців цей показник також значно вищий – 37 %; 40 % дівчат за шкільних років були активістами та учасниками громадських об'єднань, хлопців відповідно 64 %; близько 45 % як дівчат, так і хлопців, за час навчання в університеті долучались до управлінської діяльності як староста, чи то керівник організації, організатор акції тощо; близько 30 % дівчат та 54 % хлопців є учасниками того чи іншого центру, що діють на факультеті.

Серед заходів, учасниками яких були, студенти зазначали: волонтерська робота, посвята першокурсників, тренінгова діяльність, екскурсії, «Рівні між собою ми», фестиваль майстерності педагогів-організаторів, благодійні заходи, гендерний конкурс, Кращі з кращих, Міс ФСПО. 80 % студенток вважають, що участь у цих заходах та позанавчальна діяльність загалом сприяє формуванню лідерських якостей студентів, серед хлопців цей показник становить 99 % відповідей; майже однакова позиція як дівчат (30 %), так і хлопців (36 %) – вважають себе лідерами і переконані, що цей потенціал реалізувався в стінах університету; 47 % дівчат вказали, що мають бажання у перспективі бути керівником закладу соціальної сфери, 54 % хлопців відповідно. Як правило ті хто вважає себе лідером, той і бажає в перспективі бути керівником закладу соціальної сфери (у 80 %); 43 % вказали, що легше співпрацювати з дівчатами, 2 % – з хлопцями, 30 % – з тими і тими однаково легко. У хлопців ці показники зовсім інші: 77 % відповідей, що немає різниці з ким працювати, легше з дівчатами – 1 %, з хлопцями 1 відповідь.

Для дівчат «мотиватором» досягнення успіху є: нагорода – 0,1 %, стипендія – 0,1 %, 66 % відповідей спрямовані у майбутнє – досягти вершин, доказати собі, можливість саморозвитку і самореалізації, забезпечити гідне майбутнє. Для хлопців 46 % – відповіді спрямовані у майбутнє.

Серед якостей, які є яскраво вираженими і сприяють успіху, дівчата вказали: прагнення до саморозвитку, відповідальність, самостійність, організованість, стресостійкість, впевненість, цілеспрямованість, швидкість, щирість, доброта, толерантність, комунікативність, рішучість, чуйність, сміливість, емпатійність, самокритичність, оптимізм.

Хлопці визначили особистісні риси, які яскраво виражені і допомагають досягти успіху: чесність, справедливість, дружелюбність, щедрість, комунікабельність, щирість, відповідальність, активність, чесність, емпатійність, пунктуальність, наполегливість,

ввічливість, впевненість, наполегливість, терпіння, сміливість, тактовність, оптимізм, доброзичливість, доброта, самоконтроль.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз проблеми дослідження, узагальнення практичного досвіду щодо організації змістовної та багатопланової позанавчальної діяльності майбутніх соціальних працівників, а також вивчення зворотного зв'язку від студентства стосовно ефективності таких заходів дозволяє констатувати, що окреслені умови сприяють формуванню особистісних та лідерських новоутворень майбутніх успішних керівників, розвитку особистісного потенціалу, «соціального відчуття» – соціальної чутливості до людей, проблемам регіону, країни; виробленню здатності впливати на успішну побудову свого життя; а також актуалізують лідерські якості: прояв організаторських здібностей; виражена мотивація досягнення успіху; комунікативна компетентність; схильність до організаторської діяльності з людьми різного віку; використання соціально-психологічних технологій впливу на особистість і колектив.

Стосовно гендерного менеджменту, то кардинальних відмінностей між хлопцями і дівчатами з точки зору ефективності керівництва та лідерства немає, проте в одних ситуаціях і ролях ефективніші хлопці, в інших – дівчата. Загалом у молоді спостерігається стремління до егалітарних цінностей і відсутності переконань проти жіночого лідерства.

Перспективними напрямками дослідження виступають вивчення зарубіжного досвіду щодо університетської роботи з формування лідерських якостей у дівчат і хлопців; розробка програм підтримки випускників ЗВО на першому робочому місці та простеження динаміки розвитку лідерських устремлінь після закінчення навчання; теоретичне обґрунтування та практичне впровадження програм розвитку лідерських якостей у молоді з інвалідністю за ознакою статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендас Т. В. Гендерная психология лидерства: монография. Оренбург, 2000. 167 с.
2. Весельська А. Л. Гендерний аналіз лідерства: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. № 5. 2014. С. 20–24.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 52. ст. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 19.01.2020).
4. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
5. Психология лидерства: лидерство в социальных организациях: учебное пособие для бакалаврата и магистратуры / А. С. Чернышев [и др.]; под общей ред. А. С. Чернышева. Москва: Юрайт, 2019. 159 с.

REFERENCES

1. Bendas, T. V. (2000). *Gendernaja psihologija liderstva*. Orenburg [in Russian].
2. Veselska, A. L. (2014). *Hendernyi analiz liderstva: teoretychnyi analiz*. *Nauka i osvita*, № 5, 20–24 [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» (2005)*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, № 52, st. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> [in Ukrainian].
4. *Pedahohichniy slovnyk*. (2001). Yarmachenko M. D. (Ed.). Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
5. *Psihologija liderstva: liderstvo v social'nyh organizacijah*. (2019). A. S. Chernyshova (Ed.). Moskva: Izdatel'stvo Jurajt [in Russian].